

DOTIK ŽENSKIH ROK

V belo, v pisano mehko ovito življenje

257

Ko se etnologinja in muzealka preseli na deželo ...

Ko sem se poleti leta 2006 preselila v svoj mir, na mojo Pivko – tja vzdolž Velikega potoka le za lučaj iz vasi Slavina –, in sem mislila, da bom tam lahko le mirno in odmaknjeno živela, sem se motila ... Kot etnologinja in muzealka v službenih urah si pač nisem predstavljala, da bom morala prav to početi tudi v svojem prostem času; v popoldnevih in večerih, ko bi lahko – na primer – vezla. A če se človek priseli v Slavino, kjer imamo živahno kulturno društvo, se mu zgodi prav to. Vključi se v vaško družbeno življenje, se pridruži *Gibčnim žénšcam*¹, telovadni “veji” našega kulturnega društva, in že je tu želja po razstavi ...

Kako je razstava nastala?

*Etnološka razstava v vaškem Kulturnem domu;
Slavina, 15. marec – 6. april 2008*

V okrilju *Gibčnih žénšc* se je ob izteku leta 2006 v pravem pomenu reka “zdrav duh v zdravem telesu” porodila zamisel, da bi njene članice z razstavnim medijem oživile spomin na pivško dediščino ljudskih vezenin – z iglo in vezilno nitjo v različnih tehnikah izvedenega okrasja predmetov s poudarjeno religiozno, prestižno ali praznično funkcijo. Predmetov, kakršni so na primer raznovrstna praznična oblačila in dodatki, tekstilna stanovanjska in nabožna oprema, ki so bili na Slovenskem podeželju v rabi ob praznikih letnega in življenjskega kroga vsaj od srede 18. stoletja dalje.² Med pogovori in obujanjem spominov smo namreč ne samo *gibčne*, temveč tudi *umne žénšce* spoznale, da je v vaseh na Pivki najverjetneje ni domačije, ki bi v prostornih predalih starih

¹ Besedo *žénšca* mi je med enim najinih pogovorov pritisla moja informatorka Mima Cendranova iz Selc, ko mi je za neko sovaščanko rekla: “*Veš, tista je pa tolk ena fejšt žénšca.*” Beseda torej označuje pravo – v vseh pogledih dobro žensko.

² J. Žagar, *Ljudska vezenina*. V: A. Baš (ur.), *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004, str. 291.

Gibčne žénšce med zbiranjem in fotografiranjem, jeseni leta 2007. Foto: Inja Smerdel.

Delovni utrinek s postavljanja razstave, spomladi leta 2008. Foto: Inja Smerdel.

Ob odprtju. Foto: D. Krnel, 2008.

predalnikov ali na policah novodobnih omar ne hranila rodbinske dediščine vezene in tudi s čipko krašene posteljnine, prtov, prtičev, perila, parnih rjuh in podobnega.

Po lanskoletni odločitvi za razstavo smo v pozni jeseni leta 2007 do adventa končale z zbiranjem in fotografiranjem razstavnih eksponatov. Sedemnajst članic je skupaj zbralo več kot sto predmetov in jih na podlagi kratkega vprašalnika opremilo s povednimi podatki: o njihovi rabi; o morebitnih narečnih imenih; o tem, kdo, kje in kdaj jih je izdelal in uporabljal; o krasilnih tehnikah in o drugem. Vse tekstilije so bile potem v Slovenskem etnografskem muzeju tudi računalniško obdelane oziroma vnešene v evidenco muzejskega dokumentacijskega sistema.³

In tisto, kar je bilo mogoče na podlagi zbranega gradiva dognati, je služilo za zasnovo scenarija za postavitev naše razstave in je obenem porodilo zamisel za njen naslov: "Dotik ženskih rok. V belo, v pisano mehko ovito življenje." Zbrana dediščina je namreč mikavno razkrivala nežni in vešči dotik ženskih rok ter slikovito pričala o vsakdanjem in prazničnem življenju, prav zares ovitem v mehko belo in pisano krašenih tekstilij. Ob njih so obiskovalci naše razstave lahko stopali skozi odseve življenja na Pivki od zibelci do groba – in sicer skozi naslednja poglavja: *Od glasno oznanjenega prihoda na svet in prvih zakramentov ...*, *V domačem vsakdanjem življenju ...*, *Z iglo in nitjo v prostem času ...*, *Zavoljo bale in zaljšanja doma ...*, *Ob porokah in drugih prazničnih dneh ...*, *O božiču ...*, *Za Cerkev ...*, *O veliki noči ...*, vse do *Tihega slovesa na parah ...*

³ V 108 evidenčnih obrazcev, ki jih je izpolnila pripravnica Anja Jerin, univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja.

Kakšne so zgodbe zbrane in (tedaj) razstavljene dediščine, razpete med zibeljo in tihim slovesom na parah?

Z belo in pisano vezenino ter z raznovrstno čipko krašena posteljnina, prti, prtiči, perilo ..., vsa zbrana dediščina hišne in osebne oprave v časovnem razponu tam od prve polovice 19. stoletja vse do današnjih dni, z nekaterih domačij v Slavini, Kočah, Selcah, Matenji vasi in iz nekaterih drugih vasi na Pivki, je v teh krajih tu in tam še vedno v rabi. Večinoma pa jo hranijo le kot dragocen spomin.

Poleg drugega – poleg že omenjene poudarjeno religiozne, prestižne ali praznične funkcije, o kateri na primer priča stavek: *“Ta búlše se je déno ból za praznike”* –, dediščina vezenin in čipk odraža tudi primarne ženske želje po lepem. Potrebo po lepoti v domu ...

261

Le redki med zbranimi in (tedaj) razstavljenimi predmeti sporočajo delo poklicno izučenih veziljskih rok: krstna oblekica in deške hlačke iz rodbinske dediščine Milene Bežajčkove⁴ na primer pričajo o delu izučene šivilje; in nekaj kosov posteljnine in osebne oprave iz rodbinske dediščine Lojzke Jerinove o večjih rokah nun iz Ilirske Bistrice, šolskih sester de Notre Dame oziroma naše gospe iz samostana v Trnovem. Da bi se dekleta v teh krajih vezenja učile, ali zadevna znanja pridobile na raznih tečajih, se ne spominjajo. Različne tehnike in vzorci so šli “iz rok v roke”. Po drugi svetovni vojni na primer, ko ni bilo risb z različnimi motivi, so jih iskale naokoli, da so lahko vezle. In *“če je le katera kej dobila, smo si posojale”*. V novejšem času so v pomoč še posebej razne revije za ročna dela, na primer italijanski mesečnik “Mani di fata”.

Večina z vezenino ali s čipko krašene hišne in osebne oprave je bila del bale, ki so si jo tudi generacije pivških deklet napravljale pred poroko. Le hčeram najbolj premožnih kmetov, podeželskih trgovcev in podobnih vaških pomembnejšev, ki so se pogosto šolale v samostanskih šolah, so balo naročali pri nunah. V svojem opisu ženitovanjskih šeg na Pivki jo je v 17. stoletju omenjal že Janez Vajkard Valvasor⁵: *“Dan pred poroko pošlje ženin k nevesti po balo, t. j. po pohištvo in nevestine premičnine.”* In ta del bale je moral na primer v okolici Gorice, v ne prav oddaljeni Vrtojbi, ob koncu 19. stoletja obsegati naslednje: 40 srajc, 30 kril, 12 parov rjuh, 4 'šjale' – ogrinjala, 20 rut, 36 brisank – brisač, 48 robcev, 12 spodnjih kril in 30 predpasnikov ...⁶ V Slavini na Pivki, sredi preteklega stoletja, pa je bilo na primer v bali neveste z maseljčarske (četrtinske) kmetije: 30 rjuh – spodnjih in zgornjih (od slednjih 6 vezenih), 10 parov blazin (od teh 12 vezenih), 2 *“deki za čez dve postli”*, 2 enojni, 1 dvojni *“kovter”*, 8 flanelastih spalnih srajc, spodnje perilo (že kupljeno), kuhinjske brisače in 3 vezeni prti ...

In če je vezenje za balo pomenilo potrebo, za katero je šlo ogromno ur prostega časa – celo med žetvijo, ko so drugi počivali, *“je ona šla in naredila kakšno zvezdico”* in po drugi svetovni vojni so posamezna dekleta vezla v odmorih med delom v tovarni

⁴ Poleg podatkov o tekstilih so bila zbrana tudi ženska hišna imena vseh njihovih prinašalk. Posameznice so prav z njimi omenjene v pričujočem besedilcu.

⁵ M. Rupel, *Valvasorjevo berilo*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1969, str. 206.

⁶ I. Miklavčič-Brezigar, *Skrinje in skrinjice v zavesti goriškega prostora*. V: I. Miklavčič-Brezigar (ur.), *Ljudske skrinje na Goriškem*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2000, str. 60.

Marija Milharčič in Ivana Černač, mati in teta Anice Matičič iz Matenje vasi, »štikata za balo« kakšno leto pred poroko, leta 1940 (fotografija iz rodbinskega albuma). In kot odsev razstave: obe sestri ponovno pod svojim drevesom, na »sceni« sredi razstavnega sklopa *Z iglo in nitjo v prostem času*, skoraj sedemdeset let pozneje ... Foto: Anica Matičič, 16. marca 2008.

EVIDENČNI OBRAZEC		Slovenski etnografski muzej Metelkova 2, 1000 Ljubljana	
EVIDENČNA ŠTEVILKA	EV2008-100	Datum zapisa	25.2.2008
Evidentiral	Inja Smerdel		
Datum evidence	1.1.2008		
Način odkritja	Po pogovoru z informatorji		
Lokacija	Slavina		
Tip lokacije			
Lastnik	Anica Matičič, roj. 1943, Anica Mrkonova		
Ustanova			
Ulica	Matenja vas 17a		
Poštna številka in kraj	6258	Matenja vas (Prestranek)	
Zgodovina gradiva	<p>Prt za na "pare"- mrljiški prt (tudi "parne rjuhe"). Izdelala ga je Marija Miharčič (Matenja vas 16, roj. 1920, gospodinja), v letu 1940. Prt se lahko še uporablja. Uporabljali so ga v času smrti v družini in pri sorodnikih. Izdelan je iz bombažnega blaga kot "rešelje" z verižnimi vbodi. Danes je shranjen kor spomin in predmet za uporabo. Shranjen je v omari med ostalim perilom.</p>		
Opomba	<p>Računalniško obdelal: A. Jerin. Foto I. Smerdel, 2008</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div>		

Evidenčni karton SEM.

Javor, "ko je bla pauza, smo štikale" – je bilo vezenje obenem tudi priložnost za družabnost. Tako so se na primer v Slavini, pri Ivanki Erjavčkovi, ki je pogosto vezla, pred leti dobivali dekleta in fantje. "So štikale in so peli."

Posamezne žene pa tudi danes vezejo ali izdelujejo kvačkane čipke. Trenutki miru tako še vedno najdejo svoj odsev v vbodih z belo in pisano nitjo ...

Epilog

Razstava "Dotik ženskih rok ...", ki smo jo v izjemnem ustvarjalnem vzdušju teden dni postavljale *Gibčne žénšce*, je bila v naših krajih in tudi širše sprejeta z navdušenjem. Obiskovalke in obiskovalci so prihajali s Krasa, z Goriške, ..., celo z Gorenjske, saj je bila tudi medijsko dokaj odmevna. V štirih nedeljah (in na velikonočni ponedeljek) si je razstavo ogledalo več sto ljudi. Z njihovimi prostovoljnimi prispevki, nabranimi namesto vstopnine, smo si *žénšce* potem sredi meseca maja omogočile "študijski" izlet na Štajersko; ogled razstav v Pokrajinskem muzeju v Celju, obisk cerkve in samostanske lekarne v Olimjah in Muzeja na prostem v Rogatcu, kjer smo si v dvorcu Strmol primerjalno ogledale sorodno razstavo Pomurskega muzeja iz Murske Sobote "Hetiške tkanine in vezenine".

A naša razstava je odmevala tudi drugače. Premnoge ženske roke je zamikalo, da bi ponovno segle po vezenju; in vsem po vrsti je dvignilo ustvarjalno samozavest ter ob razstavljeni dediščini prebudilo ponos. Najbolj ganljivo pa je bilo prebujanje spominov; pogledi na minulo mladost, ki so pri posameznicah segli v sredo preteklega stoletja in dlje ...

Inja Smerdel